

ІННОВАЦІЯ, ІННОВАЦІЙНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК З ПОЗИЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

ã Скворцов Д.І., 2013

Узагальнено підходи різних авторів до значень понять “інновація”, “інноваційність”, “інноваційний розвиток”. Досліджено ступінь їх охоплення та сутність як ключового чинника соціально-економічного розвитку. Розглянуто види інноваційності та їх взаємозв’язок.

Ключові слова: інновація, інноваційність, інноваційний розвиток, види інноваційності.

D.I. Skvortsov

Lviv Polytechnic National University

CONCEPT OF INNOVATION, INNOVATIVITY AND INNOVATIVE DEVELOPMENT FROM THE STANDPOINT ECONOMIC THEORY

ã Skvortsov D.I., 2013

This paper summarizes the approaches of different authors to the values of the concepts of “innovation”, “innovative development”. It investigates the extent and nature of their coverage as a key factor in social and economic development. Also types of innovation and their relationship are discusses.

Key words: innovation, innovation development, types of innovation.

Постановка проблеми. Посилення конкуренції на міжнародних ринках та глобалізація світової економіки вимагають дій, направлених на інтенсифікацію зусиль з розвитку економіки на інноваційних засадах. Для цього необхідно чітко визначити, які з обраних варіантів розвитку відповідає такому критерію, як інноваційність. У той самий час поняття інноваційність та інноваційний розвиток є малодослідженими у працях вітчизняних та іноземних дослідників. Якщо розглядати поняття інновація, то його багатоваріантність у тлумаченні унеможливорює окреслити чіткі критерії визначення інновації з позицій економічних результатів. Виникає ситуація, коли будь-яке нововведення, зокрема менш прогресивне або взагалі неефективне, можна трактувати як інновацію. У зв’язку з цим постає необхідність у визначенні цих понять з позицій економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємозв’язок науки і техніки ще у XVIII ст. досліджував французький просвітитель Жан Кондорсе, який стверджував, що прогрес наук забезпечує прогрес промисловості, який прискорює наукові досягнення і взаємний вплив, який повинен бути зарахований до найдієвіших, наймогутніших причин вдосконалення людського роду [1].

Вперше термін “інновація” вжив Й. Шумпетер у праці “Теорія економічного розвитку”. Інновація у його роботі розглядалася як “...нова комбінація чинників виробництва, яка мотивується підприємницьким духом” [2, с. 158–159]. У наступній роботі “Ділові цикли” він доходить висновку, що інновація означає зсув (зміщення) кривої граничної продуктивності.

Поняття “інновація” є похідною від лат. слова “*innovatio*”, яке перекладається як “оновлення” чи “зміна”. У перекладі з англійської мови інновація може виступати як:

1) інновація – це нововведення, раціоналізаторська пропозиція, тобто зміна технології, організації виробництва або самого продукту, що здійснюється з метою досягнення вищої ефективності або створення нової цінності;

2) інновація як процес здійснення новацій.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, термін “інновація” тлумачиться у таких значеннях: 1) нововведення; 2) комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів тощо [3, с. 506].

Термін “інновація” є надзвичайно різноманітним і вживається у різних значеннях. Одні автори, намагаючись розширити його охоплення, розмивають саму суть значення. Інші під поняттям інновація вбачають вузьке трактування, яке характеризує лише один із його аспектів. До першої групи таких дослідників належить Й. Шумпетер. Під інновацією він розуміє будь-які покращення. Проте слід зауважити, що не кожне “удосконалення” чи “новація”, є інновацією. До другої групи належать Ю. Яковець, Ю. Бажал, які під “інновацією” розуміють зміну технологій чи виробничих функцій.

Найвпливовіший теоретик менеджменту ХХ ст. П. Друкер під інновацією розумів “особливий засіб підприємств, за допомогою якого вони досліджують зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в інших сферах обслуговування” [4]. Тобто інновація, за Друкером, це лише засіб, під яким він розуміє творчу роботу чи “геніальність” інноваторів, що намагаються задовольнити будь-які економічні потреби.

З позицій конкуренції інновація, за М. Портером, інтерпретується як результат незвичних зусиль, який дає змогу підприємству досягти такого рівня переваг, коли воно зможе його підтримати лише за допомогою впровадження постійних вдосконалень [5, с. 217].

Угорський учений Б. Санто визначає інновацію як “суспільний, технічний чи економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, на прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід” [6, с. 86].

Немає однозначності тлумачення інновації й серед українських науковців. Так, Н. Чухрай, Р. Патора в книзі “Товарна інноваційна політика” дають таке визначення: “Інновація – це використання нових для організації ідей шляхом втілення їх в товарах, процесах, послугах або в системах управління, якими оперує організація” [7, с. 12]. Ю. Бажал розглядає це поняття як нову функцію виробництва, а саме: “...інновація – зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація становить стрибок від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією” [8]. Це визначення у зміненій формі повністю збігається з трактуванням Й. Шумпетера. Дещо іншою є позиція українського ученого Ю. Яковця, який під інновацією розуміє якісні зміни у виробництві, які можуть стосуватися як техніки і технології, так і форм організації виробництва і управління [9].

Постановка цілей. Дослідження теоретичних основ інноваційної діяльності зумовлює постановку таких цілей:

- узагальнення існуючих літературних підходів до визначення поняття “інновація”, “інноваційність”, “інноваційний розвиток”;
- запропонувати класифікацію видів інноваційності для мікро- і макрорівнів дослідження;
- оцінка правового поля інноваційної діяльності в Україні та відповідності його міжнародним стандартам.

Виклад основного матеріалу. Перші спроби з розроблення міжнародних стандартів для класифікації інноваційної діяльності були затверджені в м. Фраскаті (Італія) у 1963 р. і отримали назву: Керівництво Фраскаті “Пропонована стандартна практика для обстежень, досліджень та експериментальних розробок”. Ці дослідження проводилися у межах організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД). Результатом роботи стали методологічні довідники “сімейства Фраскаті”:

1. Керівництво Фраскаті (Frascati Manual – стандарти практичного аналізу НДДКР) присвячене НДДКР. Посібник призначений для національних експертів країн – членів ОЕСД, які збирають і публікують дані про національні НДДКР проекти [10].

2. Керівництво Осло (Oslo Manual – вимірювання наукової і технологічної активності) дає змогу проводити статистичні вимірювання інноваційного процесу [11].

3. Керівництво Канберра (Canberra Manual) присвячене управлінню трудовими ресурсами. Цей посібник розроблявся для вимірювання трудових ресурсів, що спрямовуються на розвиток S&T [12].

4. Національні інноваційні системи (National Innovation Systems) – це керівництво розглядає питання обміну інноваційними знаннями між підприємствами, університетами та дослідницькими центрами [13].

5. Посібник “Економіка знань” (The Knowledge-based Economy), в якому розглянута роль впливу науки на розвиток економіки [14].

6. Керівництво з технологічного балансу платежів (Interpreting Technology Balance (TBP) Manual), що містить стандартні методи для обстеження і збору даних щодо міжнародної торгівлі технологіями [15].

Визначення інновацій та інноваційної діяльності відповідно до міжнародних та національних стандартів має певні відмінності (табл. 1).

Таблиця 1

**Визначення інновацій та інноваційної діяльності
згідно з національним законодавством та міжнародними стандартами**

Термін	Визначення терміну	Джерело
Інновації	Новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери	Закон України “Про інноваційну діяльність” [16]
	Нові або вдосконалені технології, види продукції чи послуг, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що сприяють просуванню технологій, товарної продукції та послуг на ринок (інновація є кінцевим результатом діяльності з реалізації нового або удосконалення на ринку продукту, технологічного процесу та організаційно-технічних заходів, що використовуються у практичній діяльності)	ДСТУ ГОСТ 31279:2005 [17]
	Введення в експлуатацію будь-якого нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу у діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках	Керівництво Осло [11, с. 31]
Інноваційна діяльність	Діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг	Закон України “Про інноваційну діяльність” [16]
	Діяльність, що забезпечує створення і реалізацію інновацій (процес створення інновацій, що включає прикладні дослідження, підготовку і пуск виробництва, а також діяльність, що забезпечує створення інновацій, науково-технічні послуги, маркетингові дослідження, підготовку і перепідготовку кадрів, організаційну та фінансову діяльність)	ДСТУ ГОСТ 31279:2005 [17]
	Включає наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, які дають змогу здійснювати інновації, що задумані з цією метою. Деякі види інноваційної діяльності є інноваційними самі по собі, інші не мають цієї властивості, але теж необхідні для здійснення інновацій. Інноваційна діяльність включає також дослідження і розробки, не пов'язані безпосередньо з підготовкою будь-якої конкретної інновації	Керівництво Осло [11, с. 55]

Розглянуті у табл. 1 економічні категорії дуже відрізняються у тлумаченні і охопленості сутності. Відповідно до українського законодавства, до інновацій також можна зарахувати технології, продукти або послуги, впровадження яких ще не відбулось. Згідно з міжнародним законодавством, до інновацій належать лише введені в експлуатацію товари, послуги, процеси.

Аналіз тлумачень поняття “інновація” у вітчизняних та зарубіжних працях уможливив згрупувати їх за такими значеннями: комплексне явище, процес, комерційне рішення чи кінцевий продукт, зміна виробничої функції (табл. 2).

Таблиця 2

Підходи різних авторів до значення поняття “інновація”

Значення	Літературні джерела	Коротка характеристика
комплексне (“дифузійне”) явище	П. Завлін, Р. Фатхутдинов, Н. Краснокутська, В. Кудашов, Х. Дусаєв	під “інновацією” розуміється комплексне явище, яке торкається усіх аспектів людської діяльності (економічної, соціальної, екологічної тощо) та передбачає впровадження нововведення з метою отримання різних ефектів
процес	Л. Антонюк, Б. Санто, Б. Твісс, Л. Федулова, Й. Шумпетер, Ю. Яковец, Ф. Янсен, В. Кінгстон, В. Лундвал	інновація розглядається як процес з розробки, технології виготовлення та комерційного використання новації
інструмент	П. Друкер, М. Портер	інновація виступає як особливий засіб досягнення суб’єктами економічної діяльності конкурентних переваг чи комерційної вигоди
комерційне рішення чи продукт	В. Геєць, А. Казанцев, К. Макконнелл, П. Харів, Н. Чухрай, К. Фрімен, Х. Рігс	готова продукція (технологія, послуга тощо) як кінцевий результат інноваційної діяльності є інновацією
зміна виробничої функції	Ю. Бажал, Й. Шумпетер	інновація представлена у вигляді зміни кривої виробничої функції чи граничної продуктивності

Дослідження показали, що існує потреба поряд з ширшим поняттям “інновація” використовувати такий термін, як “інноваційність”. Це зумовлено ситуаціями, коли будь-яке нововведення, зокрема менш прогресивне або взагалі неефективне, можна трактувати як інновацію. Визначення поняття “інноваційність” відсутнє як в тлумачному словнику української мови, так і в нормативних актах та літературних джерелах, де цей термін вживається [18]. Автор робіт, в яких проводиться аналіз терміна інноваційність [19], розглядає його як векторну величину, яка характеризує інноваційний об’єкт чи процес через сукупність оцінок ознак, що визначають інноваційність. При цьому не обґрунтовано, чим зумовлений такий вибір – наскільки це є векторна величина чи порядок розрахунку.

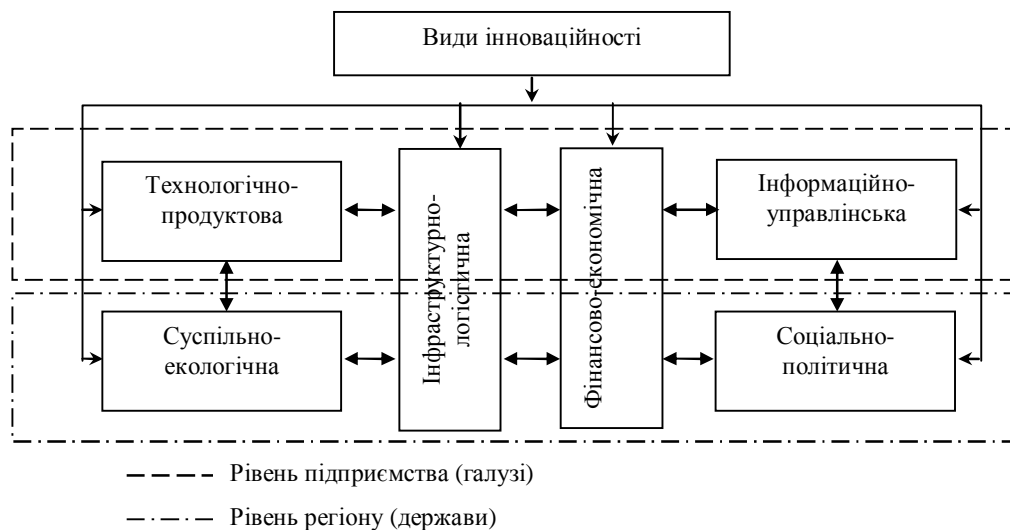
Аналіз існуючих в літературі підходів до визначення терміна “інновація” дає змогу сформулювати суть поняття “інноваційність”. Інноваційність – це якісне поняття з позиції економічної теорії, що підкреслює наявність нового явища, продукції, технології тощо, які дають можливість збільшити ефективність.

Рівень інноваційності – кількісне поняття, яке зумовлює встановити міру “інноваційності” завдяки розрахунку зміни економічних показників згідно з вибраною методикою.

Якщо розглядати цей процес на мікрорівні (підприємство), то у такому разі інноваційність полягає у розробленні або впровадженні технічно-продуктових чи інформаційно-управлінських рішень (рисунок).

На макрорівні інноваційність проявляється як результат покращення суспільних чи екологічних стандартів життя, впровадження нових соціально-політичних умов функціонування державного управління. Але досягти цього неможливо без інфраструктурно-логістичної та фінансово-економічної складової інноваційної діяльності, які є основними (формувальними) для усіх рівнів. Тому “інноваційним типом розвитку” є впровадження інноваційних технічно-

продуктових чи інформаційно-управлінських рішень, направлених на покращення суспільно-екологічних та соціально-політичних складових, за умови створення інфраструктурно-логістичної системи і забезпечення фінансово-економічного стимулювання.

Види інноваційності
Власна розробка

Інфраструктурно-логістичне забезпечення інноваційної діяльності складається з:

- енергопостачання (вода, тепlopостачання, каналізація, електроенергія тощо);
- усі види сполучення і транспортні комунікації (наземне, підземне, повітряне, водне, трубне);
- інформаційно-наукове забезпечення (наукові парки, спеціалізовані дослідні центри, інститути, лабораторії; технологічні центри, виставки інноваційних продуктів, вищі і середні освітні заклади з підготовки фахівців тощо).

Тобто інфраструктурно-логістичне забезпечення регулює такі основні потоки: матеріальні (предмети праці і засоби праці); енергетичні, трудові.

Фінансово-економічна складова полягає у забезпеченні:

- інфраструктури фінансового ринку (банки, біржі, страхові компанії, венчурні фонди тощо);
- макроекономічної стабільності (зважаючи грошово-кредитна політика, прогнозоване митне та податкове регулювання, валютне курсоутворення);
- господарської інфраструктури (промислові майданчики, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори);
- фінансового стимулювання інноваційної діяльності завдяки сприятливому нормативно-правовому регулюванню.

Отже, основною стратегією розвитку підприємства є створення передумов тривалого зростання та прибуткової роботи завдяки інноваційності його технологічно-продуктової та інформаційно-управлінської діяльності. На мезорівні інноваційна політика має бути скерована на створення інфраструктурно-логістичного забезпечення та фінансово-економічної складової. Суспільно-екологічна та соціально-політична інноваційність є прерогативою державної сфери управління. Вона повинна направляти розвиток економіки на проведення структурних перебудов, що ґрунтуються на наявному науково-технічному потенціалі.

Висновки: 1. Проведений аналіз законодавчого регулювання інноваційної діяльності показав, що подальша інтеграція України до ЄС потребує проведення роботи з уніфікації термінології і використання у вітчизняній практиці методику статистики інноваційної діяльності відповідно до положень “Керівництва Осло”. Це збільшить інформативність і порівнянність національних статистичних досліджень відповідно до міжнародних стандартів.

2. У сучасній літературі фахівці виділяють такі основні значення поняття “інновація”: комплексне явище, процес, комерційне рішення чи кінцевий продукт, зміна виробничої функції. У той самий час постає необхідність у застосуванні терміна “інноваційність”, який характеризує здатність інновації сприяти підвищенню економічної ефективності. При цьому інноваційність є якісною категорією. У той самий час “рівень інноваційності” є кількісною характеристикою інноваційної діяльності.

3. Розглянуті види інноваційності є основою для розроблення інноваційної стратегії на рівні підприємства чи економіки загалом. Крім того, вони показують, наскільки ці рівні є взаємозалежні. Тому заходи з покращення інноваційної діяльності в Україні повинні стосуватися усіх складових інноваційності.

Перспективи подальших досліджень. Проведене порівняння правового регулювання інноваційної діяльності дає змогу в подальшому враховувати можливу різницю у статистичних даних з України та інших країн, що застосовують стандартну практику спостережень на основі “Керівництва Осло”. Крім того, наведені у роботі тлумачення понять “інноваційність” та “інноваційний розвиток” конкретизують термінологію, яка використовуватиметься для проведення досліджень з оцінки інноваційності розвитку промислових підприємств.

1. Кондорсе Ж.А. *Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума* / пер. с франц. – М.: Соцэксгиз, 1936. – 265 с. 2. Шумпетер Й.А. *Теория экономического развития* / Й.А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 401 с. 3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / за ред. В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с. 4. Drucker, Peter F. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper and Row Publishers, 1985. 5. Портер М.Э. *Конкуренция*. / М.Э. Портер. – М.: Издательство Дом “Вильямс”, 2005. — 608 с. 6. Санто Б. *Инновация как средство экономического развития* / пер. с венг. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с. 7. Чухрай Н.І. *Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: підруч.* / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: Вид-во “Кондор”, 2006. – 398 с. 8. Бажал Ю.М. *Економічна теорія технологічних змін: навч. посіб.* / Ю.М. Бажал – К.: Заповіт, 1996. – 240 с. 9. Яковець Ю.В. *Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм* / Ю.В. Яковець. – М.: Изд-во “Экономика”, 1988. – 342 с. 10. *Proposed Standard Practice for Surveys of Research and Experimental Development – the Frascati Manual*. – OECD, 2002. – 193 с. 11. *Руководство Осло. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям*. – 3-е изд., совместная публикация ОЭСР и Евростата / пер. на рус. яз. – М.: ГУ “Центр исследований и статистики науки”, 2010. – 107 с. 12. *Manual on the measurement of human resources devoted to S&T “Canberra manual”*. – [Електрон. дані]. – 1995. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/34/0/2096025.pdf> – Назва з екрана. 13. *National Innovation Systems*. – OECD, 1997. – 49 с. 14. *The Knowledge-based Economy*. – OECD, 1996. – 46 с. 15. *TVP Manual*. – OECD, 1990. – 82 с. 16. *Про інноваційну діяльність*. – [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.02 р. № 40-IV. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. – Назва з екрана. 17. *Про надання чинності в Україні міждержавним стандартам, змінам до міждержавних стандартів та скасування нормативних документів*. – [Електронний ресурс]: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики N 285. 05.10.2005 р.– [Електрон. дані]. – 2007. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseft/ua-smwzcr.htm>. 18. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / за ред. В.Т. Бусела. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с. 19. Жежуха В.Й. *Поняття інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств* / В.Й. Жежуха / *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*: зб. наук. пр. / відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Л.: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 564 с.